

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۱، دوره ۴، شماره ۴، صص ۱۴۴-۱۲۳

شناسایی استراتژی‌های مدیران روستایی جهت حفاظت از محیط‌زیست در جوامع

روستایی شهرستان دشتستان

فرشاد رزم‌آور^{۱*}، مسلم سواری^۲

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده مهندسی زراعی و عمران روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان. ملاتانی، ایران.

razmavar.farshad@gmail.com

۲- استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده مهندسی زراعی و عمران روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاتانی، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۷

چکیده

مطالعه حاضر، با هدف شناسایی استراتژی‌های مدیران روستایی جهت حفاظت از محیط‌زیست در مناطق روستایی شهرستان دشتستان از توابع استان بوشهر، از لحاظ پارادایم جزو تحقیقات کیفی بود و تحلیل داده‌های پژوهش در دو مرحله کدگذاری باز و محوری انجام شد. جامعه آماری تحقیق شامل مدیران روستایی شهرستان دشتستان بود و نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام و تا رسیدن به اشباع داده‌ها ادامه یافت. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختار یافته به صورت حضوری و مجازی گردآوری شدند. نتایج با استخراج ۶۸ استراتژی صورت گرفته از سوی مدیران روستایی در راستای حفاظت از محیط‌زیست همراه بود که زیرسازی اماکن عمومی روستا جهت آسفالت، درختکاری در سطح روستا، نصب سطل زباله در محیط روستا، تشویق خانوارها به تفکیک زباله‌ها، نظافت معابر، جمع‌آوری کودهای حیوانی و جمع‌آوری و انتقال زباله‌های منازل به بیرون از روستا از استراتژی‌های مهم مدیران روستایی بود که این استراتژی‌ها در ۱۰ طبقه راهبردهای سرزندگی و نشاط اجتماعی، رفاه انسانی، پایداری سکونتگاهی، محافظه‌کارانه، تاب‌آوری محیطی، تنوع، تدافعی، رشد و توسعه، پویایی و سازگاری، و هویت محیطی دسته‌بندی و تحلیل شدند.

کلمات کلیدی: استراتژی‌ها، جوامع روستایی، حفاظت محیط‌زیست، شهرستان دشتستان، مدیران روستایی.

مقدمه

امروزه کاهش فقر، دستیابی به امنیت غذایی و پایداری محیط‌زیست از چالش‌های اصلی پیش‌روی بشر می‌باشد (Singh et al., 2021). بنابراین در حال حاضر توجه همگانی به موضوع محیط‌زیست در حال افزایش است (گل سفیدی علوی و همکاران، ۱۴۰۰). زیرا تخریب محیط‌زیست به بحرانی جهانی مبدل شده که روز به روز بر عمق و گستره آن افزوده می‌شود (آفریدونی و نوری‌پور، ۱۳۹۹). در این راستا عواملی همچون دستیابی بشر به جامعه صنعتی، توسعه سریع علم و فناوری و اقتصاد باعث افزایش سریع میزان زباله و آلاینده‌ها شده که منجر به آسیب به محیط‌زیست می‌شود (Liu & Zhang, 2021). رشد جمعیت و رشد سریع اقتصادی معمولاً با مسائل برجسته زیست‌محیطی همراه می‌باشد و فشارهای زیادی بر محیط‌زیست تحمیل می‌کند (Kong et al., 2019). به گونه‌ای که امروزه انکار وجود وضعیت بحرانی برای محیط‌زیست میسر نمی‌باشد (حاجی‌زاده میمندی و همکاران، ۱۳۹۳). در این راستا توجه به توسعه پایدار و لزوم حفاظت از محیط‌زیست و نیز تأثیرات نامطلوب آلودگی محیط‌زیست بر کیفیت زندگی، موجب شده حفاظت از محیط‌زیست به یکی از مهمترین نگرانی و دلبهره سیاست‌گذاران اقتصادی تبدیل شود (گل‌خندان و معظمی‌نژاد، ۱۳۹۹). افزایش جمعیت، بهره‌برداری بیش از حد از منابع طبیعی، کاهش تنوع زیستی، افزایش آلودگی محیط‌زیست و تغییر آب و هوا از جمله مسائل عمده در این حوضه می‌باشد (Singh et al., 2021). در دهه‌های اخیر کشور ما نیز آستن مشکلات و مسائل زیست‌محیطی زیادی بوده و با برخی آسیب‌ها و تخریب‌های زیست‌محیطی دست و پنجه نرم کرده است (فلک‌الدین و حاجی‌زاده میمندی، ۱۳۹۶).

محیط‌زیست به عنوان یکی از مهمترین رکن‌های توسعه پایدار می‌باشد که دستیابی به آن نیازمند مشارکت و آگاهی بشر در رابطه با محیط‌زیست می‌باشد (مقیم و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین به محیطی که فرآیند حیات را در بر گرفته و با آن برهمکنش دارد، تلقی می‌شود (فلک‌الدین و حاجی‌زاده میمندی، ۱۳۹۶). به‌طور کلی محیط‌زیست بستری می‌باشد که انسان‌ها و دیگر موجودات زنده به‌صورت تعاملی فعالیت‌های بیولوژیکی، شیمیایی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی خود را به‌طور پیوسته در آن انجام می‌دهند (مقیم و همکاران، ۱۴۰۰). به گفته بسیاری از محققان درک مشکلات زیست‌محیطی در سطح محلی و ملی ممکن است نقش مهمی در شکل‌گیری نگرش‌های مربوط به محیط‌زیست و رفتارهای طرفدار محیط‌زیست داشته باشد (Muganyi et al., 2021)، به ویژه در مناطق روستایی که بازیگران اصلی در سیستم‌های تولید محصولات کشاورزی می‌باشند (Varela-Candamio et al., 2018). امروزه در کشورهای توسعه‌یافته، حفظ محیط‌زیست تبدیل به بخشی از فرهنگ عمومی جامعه شده و حساسیت نسبت به مسائل زیست‌محیطی از اهمیت زیادی برخوردار

می باشد (نبوی و مختاری هشی، ۱۳۹۷). بنابراین هر انسانی وظیفه دارد که در راستای حفاظت از محیط زیست بکوشد (مقیم و همکاران، ۱۴۰۰). بنابراین به منظور حفظ محیط طبیعی برای نسل های آینده، نیاز به محافظت از آن از طریق اقدامات دوستانه محیط زیست، که اجازه کیفیت طولانی مدت اکولوژیکی را می دهد، وجود دارد (Ajibike et al., 2021).

با تکیه بر نتایج اکثر مطالعات صورت گرفته در حوزه رفتاری محیط زیست، از برجسته ترین عوامل بحران های زیست محیطی، فقدان یا کمبود آگاهی و دانش زیست محیطی و رفتارهای نادرست انسان ها در این زمینه می باشد (صافی سیس و همکاران، ۱۳۹۹). از آنجا که جوامع روستایی یکی از ارکان مهم در توسعه کشورها تعریف شده اند (مولائی هاشجین و همکاران، ۱۳۹۶) بنابراین، مدیران روستایی به عنوان نزدیکترین لایه دولت به مردم، نقش پر رنگی در توسعه این جوامع عهده دار می باشند (رمضانی و همکاران، ۱۳۹۹). در رابطه با مدیریت تعاریف متعددی ارائه شده است؛ برخی مدیریت را سازماندهی و برنامه ریزی منابع و برخی دیگر، مدیریت را علم و هنر هماهنگی کوشش های اعضای سازمان و استفاده از منابع برای تبدیل به اهداف تعریف کرده اند (مولائی هاشجین و همکاران، ۱۳۹۶). در این راستا مدیریت روستایی بایستی درک توسعه محلی، بروز ابتکارها، جمع گرایی و مشارکت در امور را آموزش دهد و فکر کردن در محیط را بالا ببرد و همچنین، به عاملی برای تحلیل مشکلات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مناطق روستایی تبدیل شود (کبیری و ولائی، ۱۳۹۸). بنابراین اتکا بر مدیریت روستایی برای تأمین نیازهای اساسی مقوله ای اساسی می باشد (شوکتی آقمقانی و سواری، ۱۳۹۹). به طور کلی مدیریت روستایی را می توان مجموعه ای از دانش، اطلاعات، فنون و مهارت ها تعریف کرد که با هنر مدیریت، فرآیند و عمل برنامه ریزی به منظور دستیابی به توسعه پایدار روستایی ارتباط دارد. همچنین هدف مدیریت روستایی ایجاد ارتباطی منطقی و تنظیم شده میان انسان و محیط جهت دستیابی به رضایت مندی و خرسندی در زندگی مردم جوامع روستایی می باشد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۸). در ایران مدیریت روستایی به عنوان یکی از مؤلفه های اساسی برای دستیابی به توسعه روستایی، تحت تأثیر راهبردهای کلان ملی و نیز رویکردهای موجود در زمینه ی مدیریت می باشد و برای جوامع روستایی دارای اهمیت می باشد (مولائی هاشجین و همکاران، ۱۳۹۶).

مدیران روستایی یکی از مهمترین و اساسی ترین ارکان توسعه روستایی می باشند که در حال حاضر دو نهاد شورای اسلامی و دهیاری اداره امور روستایی را عهده دار می باشند (بذلی پور و همتی، ۱۳۹۷). در فرآیند توسعه پایدار مدیریت روستایی دارای سه بعد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی می باشد (Zaslow, 2000). به علت اینکه محیط طبیعی مکان و مقرر اصلی فعالیت های انسان به ویژه افراد ساکن در روستاها محسوب می شود

و همواره تحت تأثیر فعالیت‌های آن‌ها قرار می‌گیرد، به یک مدیریت طبیعی یا محیط‌زیستی مناسب جهت کاهش اثرات زیانبار و مخرب محیط‌زیستی نیازمند می‌باشد (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۶). تا کنون مطالعات زیادی در حوزه محیط‌زیست صورت گرفته که در ادامه به بررسی برخی از آن‌ها پرداخته می‌شود.

نتایج تحقیق صالحی و قائمی اصل (۱۳۹۲) تحت عنوان بررسی رابطه آموزش زیست‌محیطی و رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست در میان دانش‌آموزان دبیرستان‌های دخترانه شهر بابل نشان داد میزان شناخت دانش‌آموزان نسبت به مسائل و مشکلات زیست‌محیطی عام، بالا و نسبت به مسائل و مشکلات زیست‌محیطی خاص، پایین است. همچنین، بین میانگین رفتار زیست‌محیطی در پایه‌های مختلف تحصیلی تفاوت معنادار وجود دارد، اما این تفاوت در بین رشته‌های مختلف تحصیلی دیده نشد. نهایتاً، یافته‌های تحقیق نشان داد که نگرش نوین زیست‌محیطی در ایجاد رفتار حفاظت از محیط‌زیست تأثیر مثبت دارد، اما آموزش و دانش زیست‌محیطی تأثیر چندانی در بروز رفتار زیست‌محیطی ندارد. داوریار و سلطانی مقدس (۱۳۹۴) طی پژوهشی با استفاده از آزمون همبستگی اسپیرمن نشان دادند که بین شاخص‌های حقوق محیط‌زیست و حفاظت محیط‌زیست رابطه معناداری وجود دارد و در نتیجه با اقدامات مختلفی می‌توان با اجرای قوانین حقوقی مناسب از منابع محیطی در سکونتگاه‌های روستایی حفاظت نمود. نتایج مطالعه بشیر خداپرستی و مهدیخانی (۱۳۹۵) با عنوان ارائه مدل بهبود عملکرد اقتصادی بر اساس استراتژی‌های بازاریابی سبز با کارکرد حفاظت از محیط زیست با جامعه آماری کارکنان شهرداری تهران نشان داد که اجرای یک استراتژی بازاریابی سبز همزمان با بهبود کیفیت خدمات و محصولات، تصویرسازمانی و حفاظت از محیط‌زیست به طور مستقیم و غیرمستقیم به ابعاد عملکرد اقتصادی، کاهش هزینه‌ها و افزایش بهره‌وری نیز کمک می‌کند. همچنین حفاظت از محیط‌زیست و افزایش کیفیت خدمات و محصولات نیز تأثیر مثبتی بر تصویرسازمانی دارند. صفا و همکاران (۱۳۹۶) طی پژوهشی با عنوان عوامل تأثیرگذار بر رفتار حفاظت محیط‌زیستی روستاییان در شهرستان خداوند استان زنجان بر مبنای تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده نشان دادند بین متغیرهای نگرش، هنجارهای اجتماعی و کنترل رفتاری درک شده با قصد انجام رفتارهای حفاظت محیط‌زیستی و نیز قصد و هنجارهای اجتماعی با رفتار حفاظت محیط‌زیستی روستاییان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نعیمی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان تحلیل سازه‌های محیط‌زیستی تأثیرگذار بر رفتار حفاظت از محیط‌زیست روستاییان شهرستان باغملک استان خوزستان نشان دادند متغیرهای اخلاق، ارزش‌ها، نگرش، نگرانی و نیت محیط‌زیستی از اثر معنی‌داری بر متغیر رفتار محیط‌زیستی برخوردار بودند. به‌طوری‌که این متغیرها توانستند حدود ۷۶ درصد از واریانس رفتار حفاظت از محیط‌زیست روستاییان را تبیین نمایند. نتایج تحقیق اسمعیل اسدی و گودرزی (۱۳۹۷) با عنوان تأثیر

رویکردهای بین‌المللی توسعه پایدار و محیط زیست بر برنامه‌های توسعه ایران نشان داد افزایش استراتژی‌ها و راهبردهای حفاظت از محیط‌زیست طی برنامه‌های پنج ساله توسعه کشور در سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۶۸ از مهم‌ترین تحولات در رویکرد برنامه‌های توسعه پنج ساله به چالش‌های محیط‌زیستی محسوب می‌شود. نتایج مطالعه سواری و همکاران (۱۳۹۸) در شهرستان دیواندره تحت عنوان نقش مجراهای آموزشی در بهبود مشارکت روستاییان در طرح‌های حفاظت از محیط‌زیست نشان داد ابعاد مجراهای آموزشی تأثیر مثبت و معناداری بر بهبود مشارکت روستاییان دارند به طوری که ۹۰/۰۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته (مشارکت) را تبیین نمودند. همچنین نتایج تحلیل عاملی راهکارهای بهبود مشارکت‌های مردمی را در طرح‌های حفاظت از محیط‌زیست در عامل‌های تقویت فرهنگ مشارکت و حفاظتی، راهکار مدیریتی و فرهنگی، راهکار مشورتی و آگاهی، اثربخشی و کارایی، راهکار ساختاری و تشکیلاتی، و بهبود تعهد و مسئولیت طبقه‌بندی کردند. صفا و محمدیان سقین‌سرا (۱۳۹۹) با انجام تحقیقی در مناطق روستایی شهرستان تبریز نشان دادند متغیرهای آگاهی از پیامدهای عدم انجام رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست، استفاده از منابع اطلاعاتی و ارتباطی در زمینه موضوعات محیط‌زیستی، سابقه کار کشاورزی و نگرش نسبت به انجام رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست، اصلی‌ترین عوامل تعیین‌کننده انجام رفتارهای حفاظت از محیط‌زیست در منطقه مورد مطالعه می‌باشند. تجزیه و تحلیل نتایج مطالعه شفيعی و ملک سعیدی (۲۰۲۰) در زمینه رفتار حامی محیط‌زیست دانشجویان دانشگاه با استفاده از کاربرد نظریه انگیزش حفاظتی نشان داد که نظریه انگیزش حفاظتی به همراه نگرش محیطی قادر به توضیح بخش قابل توجهی از واریانس در رفتار طرفدار محیط‌زیست می‌باشد. بر اساس نتایج، نگرش زیست‌محیطی، خودکارآمدی، هزینه‌های درک شده از رفتار محیطی و پاداش‌های درونی و بیرونی رفتارهای غیردوستدار محیط‌زیست، عوامل تعیین‌کننده مستقیم رفتارهای محیط‌زیستی بودند (Shafiei & Maleksaeidi, 2020).

نتایج یک بررسی در چین در زمینه تغییر آگاهی کشاورزان از حفاظت از محیط‌زیست نشان داد مهمترین پیشرفت‌ها در آگاهی زیست‌محیطی مربوط به حفاظت از تنوع زیستی و تصفیه هوا می‌باشد. همچنین بهبود آگاهی حفاظت از محیط‌زیست به عواملی مانند سطح تحصیلات کشاورزان، متوسط درآمد سالانه خانواده، محل سکونت، جنسیت و غیره مربوط می‌شود (Zhang et al., 2016). نتایج تحقیقی در زمینه سازگاری ساختار نگرشی دغدغه زیست‌محیطی در مقایسه بین ملی با استفاده از مدل‌های معادلات ساختاری نشان داد سازگاری با ثروت ملی مرتبط می‌باشد. یعنی هرچه ثروت ملی بیشتر باشد، رابطه بین دو بعد دغدغه زیست‌محیطی قوی‌تر است. بنابراین، در کشورهای فقیر، فقط یک رابطه ضعیف بین نگرش‌های زیست‌محیطی

و نیات رفتاری برای حفاظت از محیط وجود دارد. در مقابل، در کشورهای ثروتمند، نگرش‌های زیست‌محیطی و نیات رفتاری زیست‌محیطی، خوشه‌ای بسیار سازگار از نگرانی‌های زیست‌محیطی را تشکیل می‌دهند (Mayerl & Best, 2019). نتایج پژوهشی میان دانشجویان مقطع کارشناسی در سوئد با عنوان تضادهای احتمالی بین حقوق مالکیت و حفاظت از محیط‌زیست نشان داد اکثر پاسخگویان چنین تعارضی را درک می‌کردند و بیشتر تصور بر این بود که محیط به عنوان طرف بازنده تصور شود تا مالک زمین (Torbjörnsson & Lundholm, 2019). نتایج مطالعه‌ای در کانادا در رابطه با تغییر ترجیحات برای حفاظت از محیط‌زیست، شواهدی بر رفتار داوطلبانه نشان داد که احتمال مشارکت در حفاظت از محیط‌زیست با گذشت زمان افزایش یافته و این سیگنال را نشان می‌دهد که ترجیحات حفاظت از محیط‌زیست در کانادا افزایش یافته است. همچنین تحصیلات پس از متوسطه و سرمایه اجتماعی ایجاد شده در جوانان بیشترین تأثیر را بر احتمال شرکت دارند (Lamb, 2019). نتایج پژوهشی در غرب چین با عنوان اثرات سرمایه اجتماعی، درک ریسک و آگاهی بر رفتار حفاظت از محیط‌زیست نشان داد آگاهی زیست‌محیطی اساس تمرین رفتار حفاظت از محیط‌زیست می‌باشد. همچنین سرمایه اجتماعی با ضریب تأثیر ۰/۳۴۷ بر رفتار حفاظت از محیط‌زیست ساکنان تأثیر قابل توجهی دارد. بنابراین، درک خطر محیط‌زیست از طریق آگاهی از محیط‌زیست بر رفتار حفاظت از محیط‌زیست تأثیر غیرمستقیم دارد. علاوه بر این، در مقایسه با ساکنان شهری، آگاهی زیست‌محیطی ساکنان روستایی و سرمایه اجتماعی نقش قوی‌تری در رفتار حفاظت از محیط‌زیست دارند (Su et al., 2021). با توجه به بررسی پیشینه پژوهش تاکنون تحقیقی در زمینه نقش مدیران روستایی در حفاظت از محیط‌زیست در شهرستان دشتستان صورت نگرفته بنابراین پژوهش حاضر به بررسی استراتژی‌های صورت گرفته از سوی مدیران روستایی در شهرستان دشتستان جهت حفاظت از محیط‌زیست پرداخته است.

روش تحقیق

جهت درک بهتر و عمیق‌تر استراتژی‌های حفاظت از محیط‌زیست، مطالعه حاضر به صورت کیفی و با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و نیمه ساختار یافته انجام گرفت. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش مدیران روستایی در سطح شهرستان دشتستان از توابع استان بوشهر بودند که با استفاده از نمونه‌گیری به روش هدفمند گلوله برفی، نمونه‌ای شامل ۲۰ نفر متشکل از ۱۴ نفر دهیار، ۴ نفر رئیس شورای اسلامی و ۲ نفر اعضای شورای اسلامی از ۲۰ روستا برای مطالعه انتخاب و مورد مصاحبه قرار گرفتند. در مصاحبه ۱۷ ام داده‌ها به اشباع رسید

(یعنی اطلاعات جدیدی به دست نیامد و پاسخها تکراری بودند) ولی تیم پژوهش جهت بالا بردن دقت، تا مصاحبه ۲۰ام روند داده‌برداری را ادامه دادند. مدت زمان انجام مصاحبه‌ها به صورت حضوری و مجازی بیش از ۴۰ دقیقه متغیر بود و پیش از شروع مصاحبه‌ها از افراد شرکت‌کننده در تحقیق رضایت آگاهانه گرفته شد و محرمانه بودن هویت آن‌ها در ارائه یافته‌ها تضمین شد. عملیات جمع‌آوری اطلاعات در بازه زمانی ۱۴۰۰/۰۳/۲۹ لغایت ۱۴۰۰/۰۴/۰۶ انجام شد. صحبت‌های مصاحبه‌شوندگان به صورت صوتی ضبط و سپس بر روی کاغذ پیاده شد. تحلیل داده‌ها و استخراج مفاهیم کلیدی از زمان مصاحبه اول و به موازات انجام مصاحبه‌ها آغاز شد و همزمان با انجام مصاحبه‌ها تحلیل نیز صورت می‌گرفت. تحلیل داده‌ها در دو مرحله کدگذاری باز و محوری انجام شد.

کدگذاری باز: کدگذاری باز، یا سطح اول کدگذاری که آن را کدگذاری مبنا نیز می‌خوانند اولین مرحله‌ی تجزیه و تحلیل و شکستن اولیه‌ی داده‌هاست. داده‌ها به کوچک‌ترین واحد خود شکسته می‌شوند. به بیانی دیگر شامل تجزیه، آزمون، مقایسه، مفهوم‌سازی و مقوله‌بندی داده‌ها می‌باشد (کلالی، ۱۳۸۸). به طور کلی در پی شکستن و بازکردن داده‌های خام می‌باشد (خضری و همکاران، ۱۳۹۴). کدگذاری محوری: وظیفه پیوند بین مقوله‌های حاصل از کدگذاری باز را بر عهده دارد. در این مرحله از میان کدهای بدست آمده در مرحله کدگذاری باز، کدهای مناسب‌تر انتخاب می‌شوند. جهت نام‌گذاری مقوله‌ها سعی شد براساس مفاهیم مشترک و مشابهی که از کدگذاری باز به دست آمده است، عناوینی انتخاب شوند که بیشترین ارتباط منطقی را با داده‌هایی که مقوله نمایانگر آن می‌باشد، داشته باشد (تاجری مقدم و همکاران، ۱۴۰۰). در ادامه به ارائه نتایج و نقل قول‌های بیان شده از سوی مدیران روستایی حاضر در پژوهش پرداخته می‌شود.

یافته‌ها

میانگین سن پاسخگویان در نمونه تحقیق ۴۲ سال و در بازه ۳۰-۶۱ سال بود. ۱۹ نفر از پاسخگویان این مطالعه مرد و تنها ۱ نفر زن بود. توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت تأهل نیز نشان داد، از ۲۰ پاسخگو، ۱۶ نفر متأهل و ۴ نفر مجرد بودند. همچنین توزیع فراوانی میزان تحصیلات پاسخگویان نشان داد ۶۵ درصد از مشارکت‌کنندگان دارای تحصیلات دانشگاهی بودند که بالاترین مدرک تحصیلی میان آن‌ها دکتری (۱ نفر) بود. پس از پایان مصاحبه‌ها، متن مصاحبه‌ها به طور کامل چندین بار مورد مطالعه قرار گرفتند و با استفاده از راهبرد جمله به جمله با دقت فراوان گفته‌های پاسخگویان مورد بررسی قرار داده شد و در نهایت واژه‌ها و عبارات

اصلی نقل قول‌ها برای کدگذاری استخراج و یک نماد یا پرچسب مناسبی برای هر کدام انتخاب شد (اسدی و همکاران، ۱۳۹۷). پس از بررسی عمیق موضوع ۶۸ استراتژی توسط مدیران روستایی در راستای حفاظت از محیط‌زیست در جوامع روستایی شهرستان دشتستان شناسایی شد. همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد استراتژی‌هایی که بیشترین تکرار را داشتند به عنوان مهمترین اقدامات مدیران روستایی شناسایی شدند. لذا به طور کلی در میان استراتژی‌های شناسایی شده تمامی مدیران محلی شرکت‌کننده در تحقیق اقدام به زیرسازی اماکن عمومی روستا جهت آسفالت و درختکاری در سطح روستا کرده بودند. همچنین نصب سطل زباله در محیط روستا، تشویق خانوارها به تفکیک زباله‌ها، نظافت معابر، جمع‌آوری کودهای حیوانی و جمع‌آوری و انتقال زباله‌های منازل به بیرون از روستا از دیگر استراتژی‌های مهم مدیران روستایی بود (جدول ۱).

جدول (۱): استراتژی‌های مدیران روستایی در راستای حفاظت از محیط‌زیست

مقولات	مفاهیم (استراتژی‌ها)	فراوانی
راهبردهای سرزندگی و نشاط اجتماعی	تشویق خانوارها به تفکیک زباله‌ها	۱۶
	جمع‌آوری و انتقال زباله‌های منازل به بیرون از روستا (در محل انباشت زباله‌ها)	۱۳
	جمع‌آوری تمامی محل‌های دفع زباله قدیمی (تلنگان)	۴
	نگهداری دام‌ها در بیرون از محل دامداری و در فضای آزاد، در زمان رطوبت بالا	۳
	توصیه به بهورز روستا جهت سرکشی و نظارت بر بهداشت محیط	۲
	استفاده از ضایعات میوه‌ها و سبزیجات به عنوان خوراک دام‌ها	۴
	پاکسازی مستمر آبراهه و جوی آب معابر	۴
	اختصاص بخشی از بودجه دهیاری برای جمع‌آوری زباله‌های خانگی	۹
	جمع‌آوری زباله‌های بازمانده و رها شده توسط گردشگران در دشت‌زارها و محیط اطراف روستا	۳
	جمع‌آوری کودهای حیوانی دامداران (با پرداخت هزینه) برای جلوگیری از بوی بد در روستا و مریضی	۱۴
	ایجاد مکانی مجهز برای دفع و دفن پسماند روستایی طبق دستورالعمل‌های بهداشتی	۳
	جمع‌آوری حیوانات موزی و سگ‌های ولگرد جهت ارتقاء بهداشت محیط و پاکیزگی	۴
		ایجاد فضای سبز
احداث چمن مصنوعی در مناطق خاکی		۷
سنگ جدول کوچه‌ها و خیابان‌های روستا		۱۱
نصب صندلی و نیمکت در تمامی نقاط روستا		۵
زیباسازی محیط روستا		۹
نصب سطل‌های زباله در روستا جهت پاکیزگی محیط روستا		۱۹
درختکاری در روستا		۲۰

۱۵	نظافت معابر	راهبردهای رفاه انسانی
۳	استخدام پاکبانان جهت پاکسازی کوچه‌ها و خیابان‌های روستا	
۱۲	هرس مستمر درختان معابر	
۶	زدودن و جمع‌آوری علف‌های هرز در پیاده‌روها و معابر خاکی	
۱۱	سنگ فرش معابر عمومی	
۸	ایجاد پارک محله‌ای جهت کاهش فضاهای جمع‌آوری زباله‌ها	
۲	ساخت منقل‌های سیمانی در طبیعت روستا برای استفاده گردشگران	
۴	توزیع پلاستیک زباله بین خانوارها	
۵	حذف تمامی چاه‌های فاضلات موجود در اماکن عمومی چه قدیمی چه جدید	
۶	احداث چاه فاضلاب	
۶	اخطار به برخی خانوارها جهت حفظ پاکیزگی محیط روستا	
۶	تبلیغات جهت شکار نکردن پرندگان در فصول تخم‌ریزی	
۲	تعمیر و نوسازی لوله آب اصلی روستا	
۵	تخریب و بازسازی دیوارهای کاه‌گلی در روستا (محل زندگی مار و عقرب و ...)	
۲	خرید گاری چهار چرخ و جارو	
۳	حفظ اکوسیستم‌های روستایی که محل زندگی پرندگان و جانوران هستند (مانند درختان گز قدیمی، زهکش‌ها)	
۳	جلسات با دامداران و توصیه جهت رعایت نکات بهداشتی و منتقل نمودن گله‌مندی اهالی روستا	
۳	حذف درختان پیر که ریزش برگ فراوان داشتند (ضایعات زیاد داشتند)	
۳	ایجاد سدهای خاکی برای جمع‌شدن آب	راهبردهای محافظه‌کارانه
۲	ایجاد سیل بند برای جلوگیری از تخریب محیط‌زیست	
۳	ساماندهی دره‌های فصلی	
۴	تمیز کردن دره‌های فصلی و خاکبرداری	
۳	تشویق کشاورزان روستایی جهت مصرف کودهای شیمیایی مجاز یا سموم گیاهی	
۱۱	احداث آبراهه و جوی با شیب مناسب در تمامی معابر	
۱۱	هدایت آب‌های سطحی طبق اصول مهندسی	
۱	ایجاد شکل زیست‌محیطی همیاران طبیعت	راهبردهای تنوع
۱	انعکاس خبری فعالیت‌های فرهنگی همیاران طبیعت جهت فرهنگ‌سازی در این حوزه	
۱	ترغیب و همکاری با گروه‌های دوستدار محیط‌زیست و فعالان زیست‌محیطی	
۷	ایجاد قرارداد مشترک جهت جمع‌آوری پسماندهای روستا و انتقال و دفع زباله‌ها	
۴	همکاری با بهداشت جهت بازدید مرتب از اماکن روستا	
۲	برگزاری دوره‌های آموزشی ساخت کمپوست خانگی برای اهالی روستا	
۶	تلاش برای بالا بردن سطح سواد و فرهنگ دفع پسماند	
۲	تشویق اهالی روستا، مسجد، بسیج، و... به استفاده کمتر از ظروف یکبار مصرف پلاستیکی	
۱۲	تفکیک زباله‌ها	
۷	فروش ضایعات پلاستیکی به خریداران این ضایعات	
۳	نصب بتر و تهیه و توزیع دفترچه جهت آموزش‌های دفع و دفن زباله	

۳	فرهنگ‌سازی در جهت استفاده از سهمیه‌بندی آب نخیلات	راهبردهای تاب‌آوری محیطی
۳	توصیه و تأکید به کشاورزان جهت نریختن سم و کود در جوی آب	
۲	توصیه به کشاورزان جهت عدم شخم عمقی (تا نسل برخی گیاهان از بین نرود)	
۴	جلوگیری از حفر چاه‌های غیرمجاز و افزایش عمق چاه‌های موجود	راهبردهای تدافعی
۴	جلوگیری از سوزاندن بقایای زراعی جهت مصرف دام‌ها	
۳	استفاده از برگ درختان نخل برای تغذیه دام‌ها (به جای سوزاندن)	
۵	گوش زد به زمین‌داران در هنگام فصل کشت هندوانه و خربزه که تا قبل از آذرماه کود مرغی نیاورند که باعث بوی بد و مریضی شود.	راهبردهای رشد و توسعه
۲۰	زیرسازی اماکن عمومی روستا جهت آسفالت	
۶	تلاش جهت آگاهی مردم روستا از چگونگی بسته‌بندی زباله‌ها جهت دفع	
۷	شیب‌بندی آسفالت در محلات برای عبور آب باران، جلوگیری از ماندن آب و انتقال آن به سمت باغات	راهبردهای هویت محیطی
۴	کشت درخت در منابع ملی جهت جلوگیری از فرسایش خاک	
۴	شناخت گیاهان مناسب با طبیعت و اقلیم گرم و خشک جهت کشت در فضای سبز روستا	
۲	حفظ محیط زنده رودخانه	

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

پس از استخراج کدهای اولیه، کدهایی که ماهیت مشابه داشتند در یک طبقه محوری قرار گرفتند. بنابراین ۶۸ استراتژی صورت گرفته از سوی مدیران روستایی در قالب ۱۰ مقوله شامل راهبردهای سرزندگی و نشاط اجتماعی، رفاه انسانی، پایداری سکونتگاهی، محافظه‌کارانه، تنوع، پویایی و سازگاری، تاب‌آوری محیطی، تدافعی، رشد و توسعه، و هویت محیطی دسته‌بندی شدند (جدول ۱). در ادامه به تحلیل این ۱۰ طبقه بر اساس گفته و نقل قول‌های افراد شرکت‌کننده در تحقیق پرداخته می‌شود.

۱- راهبردهای سرزندگی و نشاط اجتماعی

یکی از چالش‌های فراروی انسان در دنیای امروز، احساس بهزیستی و شادمانی است. اهمیت نشاط در زندگی افراد و در جامعه به اندازه‌ای است که رسیدن به نشاط و راه‌های افزایش آن همواره یکی از اهداف زندگی افراد، دستورکار سیاست‌گذاران و حوزه مطالعاتی برخی از علمای علوم اجتماعی بوده است. بنابراین اولین طبقه مفهومی از استراتژی‌های مدیران روستایی، راهبردهای سرزندگی و نشاط اجتماعی می‌باشد. در این راستا برخی از مدیران با اختصاص بخشی از بودجه دهیاری، برای جمع‌آوری و انتقال زباله‌های منازل به بیرون از روستا (در محل انباشت زباله‌ها)، زباله‌های بازمانده و رها شده توسط گردشگران در دشت‌زارها و محیط اطراف روستا، جمع‌آوری کودهای حیوانی دامداران (با پرداخت هزینه) برای جلوگیری از بوی بد در روستا و مریضی،

جمع‌آوری حیوانات موذی و سگ‌های ولگرد جهت ارتقاء بهداشت محیط و پاکیزگی، جمع‌آوری تمامی محل‌های دفع زباله قدیمی که در منطقه دشتستان اصطلاحاً به آن تلنگان می‌گویند و پاکسازی مستمر آبراهه و جوی آب معابر اقدام کردند. همچنین در فصول تابستان و به دلیل رطوبت بالا در برخی مناطق شهرستان برخی مدیران اقدام به انتقال و نگهداری دام‌ها در بیرون از محل دامداری و در فضای آزاد کردند و استفاده از ضایعات میوه‌ها و سبزیجات به عنوان خوراک دام‌ها به جای دور ریختن، توصیه به بهورز روستا جهت سرکشی و نظارت بر بهداشت محیط، و ایجاد مکانی مجهز برای دفع و دفن پسماند روستایی طبق دستورالعمل‌های بهداشتی از دیگر راهبردهای سرزندگی و نشاط اجتماعی از سوی مدیران روستایی بود. در این باره نمونه‌هایی از پاسخ‌های برخی از مدیران روستایی به صورت نقل قول در زیر آورده شده است.

یکی از دهیاران گفت: ما با پرداخت هزینه به دو نفر از اهالی روستا به صورت هفتگی، زباله‌های خانگی را جمع‌آوری و با کرایه کردن ماشین (اکثراً سایپا) به بیرون از روستا در محل انباشت زباله‌ها انتقال می‌دهیم. دیگری گفت: جهت افزایش نشاط و جلوگیری از بوی بد و مریضی، با تقبل هزینه به دامداران کودهای حیوانی دپو شده درب منازل آن‌ها را به بیرون روستا انتقال دادیم. همچنین پاسخگوی دیگری گفت: به صورت فصلی با اقدامات خود جوش به همراه جوانان روستا زباله‌های رها شده در طبیعت اطراف روستا را جمع‌آوری می‌کنیم.

۲- راهبردهای رفاه انسانی

دومین طبقه از استراتژی‌های صورت گرفته، راهبردهای رفاه انسانی می‌باشند که در قالب ۱۷ استراتژی می‌باشد. این راهبردها جهت افزایش رفاه زندگی اهالی روستا بکار گرفته شدند تا در کنار جلوگیری از آلودگی محیطی به افزایش رفاه روستاییان نیز منجر شود. ایجاد فضای سبز، ایجاد پارک محله‌ای جهت کاهش فضاهای جمع‌آوری زباله‌ها، درختکاری در روستا و احداث چمن مصنوعی در مناطق خاکی باعث کاهش گرد و خاک و همچنین زیبایی و افزایش رفاه در روستا می‌شود. اقدامات دیگری همچون سنگ جدول کوچه‌ها و خیابان‌های روستا، سنگ فرش معابر عمومی، نصب صندلی و نیمکت در تمامی نقاط روستا نیز باعث افزایش رفاه انسانی و کمک به پاکیزگی محیط می‌کند. نصب سطل‌های زباله در روستا، نظافت معابر، استخدام پاکبانان جهت پاکسازی کوچه‌ها و خیابان‌های روستا، هرس مستمر درختان معابر، زدودن و جمع‌آوری علف‌های هرز در پیاده‌روها و معابر خاکی، توزیع پلاستیک زباله بین خانوارها، ساخت منقل‌های سیمانی در طبیعت روستا برای استفاده گردشگران و حذف تمامی چاه‌های فاضلات موجود در اماکن عمومی روستا از اقداماتی بودند که در کنار رفاه اهالی روستا باعث زیباسازی، حفظ محیط‌زیست و پیشرفت روستا می‌شوند. در این باره یکی از

پاسخگویان گفت: با احداث چمن مصنوعی در روستا نه تنها باعث کاهش گرد و خاک شدیم، بلکه زیبایی خاصی به محیط داده و باعث سرگرمی و شادابی اهالی روستا خصوصاً جوانان ورزشکار شده است. دیگری گفت: ما با احداث پارک‌های منطقه‌ای و فضای سبز سعی کردیم فضاهای خالی درون روستا را پوشش دهیم تا از ریختن و انباشت زباله در این مکان‌ها جلوگیری کرده باشیم.

۳- راهبردهای پایداری سکونتگاهی

راهبردهایی می‌باشند که جهت حفظ و پایداری محل زندگی و سکونت به کار گرفته می‌شوند. این طبقه شامل ۸ راهبرد می‌باشد که مدیران روستایی لحاظ کرده‌اند. اخطار و تذکر به خانواده‌هایی که به مسائل بهداشت محیط بی تفاوت بودند، حذف درختان پیر که ریزش برگ فراوان داشتند (ضایعات زیاد داشتند)، برگزاری جلسات با دامداران و توصیه جهت رعایت نکات بهداشتی و منتقل نمودن گله‌مندی اهالی روستا به آن‌ها، زیرا مسائل مربوط به دام از مشکلات اصلی روستاییان می‌باشد که فضولات رها شده در کوچه و خیابان و بوی بد آن‌ها مشکلات بسیاری را به همراه دارد که با همکاری دامداران این مسائل تا حدی در برخی روستاها حل شدند. همچنین تخریب و بازسازی دیوارهای کاه‌گلی در روستا که محل زندگی مار و عقرب و ... می‌باشند و تعمیر و نوسازی لوله آب اصلی در برخی روستاها و خرید گاری چهار چرخ و جارو از اقداماتی می‌باشند که به حفظ و پایداری محیط زندگی کمک شایانی می‌کند. در کنار این‌ها اقداماتی همچون حفظ اکوسیستم‌های روستایی که محل زندگی پرندگان و جانوران هستند مانند درختان گز قدیمی و زهکش‌ها در کنار تبلیغات جهت شکار نکردن پرندگان در فصول تخم‌ریزی از اقدامات مهم مدیران برخی روستاها بودند که باعث پایداری سکونتگاه آن‌ها می‌شد. در این رابطه رییس شورای اسلامی یکی از روستاها بیان نمود: هر چند مدت یکبار با دامداران جلساتی برگزار می‌کنیم و توصیه‌هایی جهت رعایت نکات بهداشتی مانند پاکسازی فضولات در محل عبور و مرور خصوصاً کوچه‌ها و همچنین گله‌مندی اهالی روستا را به آن‌ها منتقل می‌کنیم که در برخی موارد شاهد رعایت دامداران بوده‌ایم و در برخی موارد نیز بعضی از آن‌ها همکاری نمی‌کنند که مجبوریم خودمان کارگر بگیریم تا فضولات رها شده را جمع‌آوری و انتقال دهند. مصاحبه‌شونده‌ای دیگر گفت: برخی درختان پیر در محیط روستا که ریزش برگ فراوان داشتند را حذف کردیم و درختان جدید جایگزین آن‌ها کردیم. یکی از دهیاران نیز گفت: ما اکوسیستم‌های روستایی که محل زندگی پرندگان و جانوران هستند مانند درختان گز قدیمی اطراف روستا و زهکش‌ها را حفظ کردیم زیرا این‌ها ادامه حیات این جانوران و حفظ این اکوسیستم‌ها نقش مهمی در پایداری محیط‌های روستایی دارد، همچنین به روستا و زندگی روستایی معنی و مفهوم می‌دهند.

۴- راهبردهای محافظه کارانه

استراتژی‌های محافظه کارانه در شرایطی به کار گرفته می‌شوند که باید از فرارگیری در موقعیت‌هایی با ریسک بالا جلوگیری کند. ایجاد سیل بند برای جلوگیری از تخریب محیط زیست و اراضی کشاورزی، ایجاد سدهای خاکی برای جمع شدن آب، ساماندهی و تمیز کردن دره‌های فصلی و خاکبرداری آن‌ها، احداث آبراهه و جوی با شیب مناسب در تمامی معابر، هدایت آب‌های سطحی طبق اصول مهندسی و تشویق کشاورزان روستایی جهت مصرف کودهای شیمیایی مجاز یا سموم گیاهی از این قبیل راهبردها بودند که از سوی مدیران روستایی منطقه دشتستان لحاظ شده بودند. یکی از پاسخگویان گفت: ما سعی کردیم با احداث آبراهه و جوی با شیب مناسب در تمامی معابر از راکد شدن آب که باعث آلودگی می‌شد جلوگیری کنیم. دیگری نیز بیان نمود: تلاش کردیم با ایجاد سیل بند در اطراف روستا و زمین‌های زراعی در فصول بارانی به جلوگیری از تخریب محیط زیست و اراضی کشاورزی کمک نماییم.

۵- راهبردهای تنوع

استراتژی‌هایی می‌باشند که مدیران روستایی جهت تنوع در حفاظت از محیط زیست به کار گرفته‌اند. ایجاد تشکل زیست محیطی همیاران طبیعت در یکی از روستاها که با همدلی جوانان روستایی (دوستداران محیط زیست) با حمایت دهیاری و با هدف جمع‌آوری و پاکسازی زباله‌های رها شده در طبیعت روستا و با شعار "طبیعت امانت آیندگان در دستان ماست" تشکیل شد. انعکاس خبری فعالیت‌های فرهنگی این تشکل نیز جهت فرهنگ‌سازی در حوزه محیط زیست از دیگر استراتژی‌های تنوع می‌باشد. ترغیب و همکاری با گروه‌های دوستدار محیط زیست و فعالان زیست محیطی، ایجاد قرارداد مشترک جهت جمع‌آوری پسماندهای روستا و انتقال و دفع زباله‌ها، همکاری با بهداشت جهت بازدید مرتب از اماکن روستا و برگزاری دوره‌های آموزشی ساخت کمپوست خانگی برای اهالی روستا از دیگر استراتژی‌های تنوع بودند. در این باره یکی از دهیاران بیان نمود: ما با ایجاد تشکل زیست محیطی همیاران طبیعت سعی کردیم فرهنگ دوستی با محیط زیست را رواج دهیم و این را به فرزندانمان از سنین پایین یاد دهیم و با انعکاس اخبار این فعالیت‌ها سایر مناطق روستایی را نیز به ایجاد این تشکل‌ها ترغیب کنیم. دیگر مشارکت‌کننده‌ای اظهار داشت: ما با همکاری چند روستای دیگر با ایجاد قراردادی مشترک جهت جمع‌آوری پسماندهای روستا و انتقال و دفع زباله‌ها سعی کردیم تا حد زیادی مشکلات زباله‌های خانگی و آلودگی‌های آن را بر طرف کنیم.

۶- راهبردهای پویایی و سازگاری

این طبقه شامل ۵ استراتژی می‌باشد که در راستایی پویایی و سازش صورت گرفته است. فروش ضایعات پلاستیکی به خریداران این ضایعات توسط خانواده‌ها به جای رها کردن در محیط، تفکیک زباله‌ها، تشویق اهالی روستا، مسجد، بسیج، و... به استفاده کمتر از ظروف یکبار مصرف پلاستیکی در مراسم‌ها (بخاطر تجزیه نشدن در محیط)، نصب بنر و تهیه و توزیع دفترچه جهت آموزش‌های دفع و دفن زباله، و تلاش برای بالا بردن سطح سواد و فرهنگ دفع پسماند از استراتژی‌های پویایی و سازگاری مدیران بودند. به گفته یکی از دهیاران: ما بسیج و مسجد را متقاعد کردیم تا حد زیادی برای مراسمات و ایستگاه‌های صلواتی از ظروف کاغذی استفاده کنند که خدا را شکر تا حد زیادی مؤثر واقع شد. یکی از پاسخگویان نیز گفت: جا انداختن فرهنگ تفکیک زباله‌ها کار راحتی نمی‌باشد ولی تلاش کردیم که تا حد ممکن خانوارها ضایعات پلاستیکی خود را به خریداران بفروشند، ضایعات نان خشک، سبزی و میوه نیز به مصرف دام‌های خانگی می‌رود، زباله‌های خانگی نیز تا جای که ممکن بود برخی خانوارها زباله‌های تر و خشک را جدا می‌گذارند.

۷- راهبردهای تاب‌آوری محیطی

بسیاری از محققان معتقدند، تاب‌آوری یکی از مهمترین راهبردها برای رسیدن به پایداری می‌باشد. تاب‌آوری تنها نتیجه سازگاری در برابر ناملایمات نمی‌باشد، بلکه فرایندی است که در هنگام مواجه شدن با یک تهدید مستمر یا بعد از تجربه اتفاقی پر از استرس روی می‌دهد (Canetti et al., 2014). فرهنگ‌سازی در جهت استفاده از سهمیه‌بندی آب نخیلات، که عدم رعایت آن باعث خسارات زیادی به باغات می‌شود و بسیاری از باغداران را با ضررهای زیادی مواجه می‌کند در کنار توصیه و تأکید به کشاورزان جهت نریختن سم و کود در جوی آب جهت راحتی خود و توصیه به کشاورزان جهت عدم شخم عمقی جهت جلوگیری از منقرض شدن نسل برخی از گیاهان ۳ استراتژی تاب‌آوری محیطی می‌باشند. در این باره مشارکت‌کننده‌ای گفت: برخی کشاورزان جهت راحتی خود، سموم و کودهای شیمیایی را در جوی آب‌ها میریزند که باعث آلودگی و آسیب به محیط و انسان از طریق جوی آب می‌شود، که ما با تأکید و تذکر به کشاورزان سعی در حل این مورد کردیم.

۸- راهبردهای تدافعی

استراتژی‌هایی می‌باشند که مدیران روستایی می‌توانند محیط زندگی خود را از موقعیت‌های زیست‌محیطی خطرآفرین دور نگه‌دارند تا بتوانند شرایط را سر و سامان دهند. مدیران روستایی منطقه دشتستان راهبردهای تدافعی چون جلوگیری از حفر چاه‌های غیرمجاز و افزایش عمق چاه‌های موجود که باعث ایجاد بحران آب در منطقه شده در کنار جلوگیری از سوزاندن بقایای زراعی و برگ درختان نخل در جهت مصرف دام‌ها و

گوش زد به زمین داران در هنگام فصل کشت هندوانه و خربزه که تا قبل از آذرماه کود مرغی نیاورند که باعث بوی بد و مریضی شود، را لحاظ کردند که به گفته آن‌ها در بیشتر موارد تا حد زیادی موفق بوده‌اند. در این باره رییس شورای اسلامی یکی از روستاها گفت: زمین داران در هنگام فصل کشت هندوانه و خربزه که آذرماه می‌باشد اکثراً از قبل کود مرغی اطراف زمین‌ها دپو می‌کردند تا آب شور آن از بین برود و سپس استفاده کنند که این موضوع با بوی بد و مریضی و همچنین اعتراض اهالی روستا همراه بود که ما به کمک دهیاری به این مسئله ورود کردیم و با برگزاری جلساتی تا حد زیادی توانستیم جلوی این کار را بگیریم ولی هنوز تعداد اندکی این کار را ادامه می‌دهند. دیگر پاسخگویی گفت: سوزاندن بقایای زراعی و برگ درختان نخل در سال‌های گذشته در منطقه زیاد بود که اثرات مضر زیادی برای محیط‌زیست به همراه داشت که ما با برگزاری جلسات متعدد با کشاورزان آن‌ها را متقاعد کردیم که بقایا و ضایعات را آتش نزنند تا به مصرف دام‌ها برسند.

۹- راهبردهای رشد و توسعه

راهبردهای محیط‌زیستی که با هدف رشد و ارتقاء جوامع محلی صورت گرفته‌اند و شامل ۳ استراتژی می‌باشند. زیرسازی اماکن عمومی روستا جهت آسفالت که راهبردی بسیار مهم می‌باشد، که به گفته یکی از پاسخگویان: در فصل تابستان با وزش بادهای گرم و همچنین در هنگام عبور و مرور وسایل نقلیه و دام‌ها در معابر خاکی، گرد و خاک مشکلات زیادی را برای خانوارها به همراه داشت که با زیرسازی و در نهایت آسفالت سعی کردیم تا حد امکان این مشکل را برطرف نماییم. تلاش جهت آگاهی مردم روستا از چگونگی بسته‌بندی زباله‌ها جهت دفع و شیب‌بندی آسفالت در محلات برای عبور آب باران، جلوگیری از ماندن آب و انتقال آن به سمت باغات از دیگر استراتژی‌های رشد و توسعه بودند. در این باره پاسخگویی بیان نمود: در هنگام بارش باران، جمع شدن آب باران در محله‌ها و خیابان مشکلات آلودگی زیادی را به همراه داشت که شورا با همکاری دهیاری تلاش کردیم شیب آسفالت محلات را به سمت باغات هدایت کنیم تا هم از آلودگی جلوگیری کنیم و هم این آب به مصرف درختان برسد.

۱۰- راهبردهای هویت محیطی

هویت، صرف نظر از موضوعی عام و کلی در بیشتر حوزه‌های معرفت بشری، مقوله‌ای کیفی می‌باشد که به واسطه نیازهای انسان بر ساختار محیط تاثیر می‌گذارد، در واقع هویت به مقوله کیفی مابین انسان و محیط می‌پردازد (جوادی و همکاران، ۱۳۹۴). ۳ استراتژی حفظ محیط زنده رودخانه، کشت درخت در منابع ملی جهت جلوگیری از فرسایش خاک و شناخت گیاهان مناسب با طبیعت و اقلیم گرم و خشک جهت کشت در

فضای سبز روستا در این طبقه جای گرفتند. به گفته یکی از دهیاران: هدف ما از کشت درخت در منابع ملی، جلوگیری از فرسایش خاک و افزایش بیابانزایی در منطقه می‌باشد و بیشتر سعی کردیم درختانی که مناسب اقلیم گرم و خشک هستند را چه در اطراف روستا و چه در فضای سبز و درب منازل کشت کنیم که خدا را شکر در این مهم موفق بودیم و هم جنبه زیبایی به محیط داده و هم از فرسایش خاک جلوگیری می‌کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بحران محیط‌زیستی یکی از مهمترین چالش‌هایی است که بشر در قرن حاضر با آن روبرو است (انجوی و همکاران، ۱۳۹۸؛ همتی و شبیری، ۱۳۹۴). ضرورت بقای انسان، وی را وا داشته تا روی این واژه تأکید کند و آن را جدی بگیرد (ندرلو و شمس، ۱۳۹۶). اگرچه محیط طبیعی توانایی حیرت‌انگیزی برای حفظ خود دارد، اما فعالیت‌های انسانی آن را ناآرام می‌کند و پایداری آن را به خطر می‌اندازد (Ajibike et al., 2021). این در حالی است که بیشتر مشکلات محیط‌زیستی که ما امروزه با آن رو به رو هستیم، عمدتاً نتیجه فعالیت‌ها و اقدامات انسانی می‌باشد (کریمی، ۱۳۹۶). تغییر در آب و هوا، کاهش تنوع زیستی، تخریب محیط‌زیست، و فجایع به وجود آمده ناشی از آن، کمبود آب، و بسیاری دیگر از مشکلات، واقعیت‌هایی هستند که تغییراتی را در الگوهای زندگی نسل حاضر ایجاد و آینده را نیز تحت تأثیر قرار خواهند داد (انجوی و همکاران، ۱۳۹۸). همچنین وقایع و رخداد‌های تلخ در حوزه محیط‌زیست در چند سال اخیر، بر نگرانی‌ها و بیم‌ها در رابطه با زیست بوم افزوده است (همتی و شبیری، ۱۳۹۴). به گفته محققان عدالت جهانی محیط زیست، همه مردم، صرف نظر از سطح توسعه اقتصادی کشور خود، باید از مزایای محیطی برابر برخوردار شوند (Çarkoğlu & Kentmen-Çin., 2015). همچنین بسیاری از محققان مشکلات زیست‌محیطی را از نظر یک معضل اقدام جمعی توصیف کرده‌اند (Kulin & Johansson., ۲۰۲۰). بنابراین پژوهش حاضر به شناسایی استراتژی‌های صورت گرفته توسط مدیران روستایی جهت حفاظت از محیط‌زیست پرداخت و در نهایت موفق به شناسایی ۶۸ استراتژی در قالب ۱۰ مقوله شد. زیرسازی اماکن عمومی روستا جهت آسفالت، درختکاری در سطح روستا، نصب سطل زباله در محیط روستا، تشویق خانوارها به تفکیک زباله‌ها، نظافت معابر، جمع‌آوری کودهای حیوانی و جمع‌آوری و انتقال زباله‌های منازل به بیرون از روستا از استراتژی‌های مهم مدیران روستایی بود که در ۱۰ طبقه راهبردهای سرزندگی و نشاط اجتماعی، رفاه انسانی، پایداری سکونتگاهی، محافظه‌کارانه، تاب‌آوری محیطی، تنوع، تدافعی، رشد و توسعه، پویایی و سازگاری، و هویت محیطی دسته‌بندی و تحلیل شدند.

زیرسازی اماکن عمومی روستا جهت آسفالت در کنار درختکاری در سطح روستا دو اقدامی بودند که تمامی پاسخگویان به آن اشاره داشتند، زیرا کوچه‌ها و خیابان‌های خاکی در روستاها در هنگام عبور وسایل نقلیه و دام‌ها باعث گرد و خاک و انتقال بیماری و آلودگی هوا می‌شوند که آسفالت کردن این اماکن امری اجتناب ناپذیر می‌باشد. درختکاری نیز علاوه بر جلوه زیبایی که به محیط روستا می‌دهد باعث جلوگیری از فرسایش خاک، کاهش گرمی هوا، پاکیزگی هوا، و غیره می‌شود. نصب سطل زباله در خیابان‌ها و کوچه‌ها اقدام مهم دیگری بود که باعث جلوگیری از پخش شدن زباله‌ها در محیط روستا توسط سگ‌ها، گربه‌ها و باد می‌شود. همچنین تشویق خانوارها به تفکیک زباله‌ها نیز در بسیاری در مناطق صورت گرفته بود که باعث می‌شد دفن و دفع راحت‌تر صورت بگیرد و خانوارها زباله‌های پلاستیکی را نیز به جای رها کردن در طبیعت یا محیط به خریداران این ضایعات فروشند و ضایعات حاصل از میوه‌ها و سبزیجات نیز به عنوان خوراک دام‌ها استفاده شود. همچنین از دیگر اقدامات مهم نظافت معابر به صورت هفتگی و جمع‌آوری کودهای حیوانی دامداران (با تقبل هزینه آن از طرف دهیاری) بود که در برخی مناطق نیز دامداران کودهای حیوانی خود را به کشاورزان می‌فروختند که در محیط روستا دپو نشوند که باعث انتقال بوی بد و مریضی شوند. همچنین برخی روستاها به طور مشترک و برخی به صورت تکی، زباله‌های منازل را جمع‌آوری و به بیرون از روستا (محل انباشت زباله‌ها) انتقال می‌دادند. در پایان به عنوان نتیجه کلی این مطالعه پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

۱- ایجاد محیطی مناسب برای تفکیک پسماندها در نواحی روستایی براساس اصول و ضوابط علمی مانند روش‌های تحلیل منطقه‌ای، مدل‌های مکان مرکزی و غیره.

۲- برنامه‌ریزی برای جمع‌آوری و انتقال منظم پسماندهای تفکیک شده

۳- ایجاد صنایع تبدیلی پسماندهای بازیافتی در نواحی روستایی شهرستان

۴- حمایت بخشداری‌ها از تشکیل گروه‌های دوستدار محیط‌زیست در روستاها

۵- حمایت دولت از شوراها و دهیاری‌ها جهت اختصاص بودجه در راستای فعالیت‌های محیط‌زیستی در روستاها

۶- ایجاد، حفظ و تقویت فرهنگ محیط‌زیستی در روستاها با برگزاری کارگاه‌های آموزشی و بخش‌بروشور توسط دهیاری‌ها و خانه‌های بهداشت جهت حفظ سرمایه‌های ملی

منابع

- اسدی، علی، سواری، مسلم، شوکتی آقانی، محمد، رضایی، عبدالمطلب، رنجبر، ابوالفضل. و زارعی، مجید. (۱۳۹۷). چالش‌های تحقیقات کیفی از دیدگاه اعضای هیئت علمی و دانشجویان دکتری دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه تهران. فصلنامه پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی. ۱۰ (۴۵): ۹۸-۱۱۵.
- اسمعیل اسدی، رمضان. و گودرزی، مهناز. (۱۳۹۷). تأثیر رویکردهای بین‌المللی توسعه پایدار و محیط‌زیست بر برنامه‌های توسعه ایران. دوفصلنامه پژوهش‌های محیط‌زیست. ۹ (۱۷): ۲۳۷-۲۴۸.
- انجوی، سید محمدرضا، قاسم‌زاده، شانتیا. و سالاری، هادی. (۱۳۹۸). تحلیلی بر مؤلفه‌های ارتقای فرهنگ محیط‌زیستی مطالعه موردی: کارکنان مجتمع تولید روی بندرعباس. نشریه علمی تخصصی شباک. ۵ (۴۴): ۹-۱۶.
- آفریدونی، مریم. و نوری‌پور، مهدی. (۱۳۹۹). واکاوی عوامل تأثیرگذار بر دانش محیط‌زیستی گندم‌کاران بخش مرکزی شهرستان کهگیلویه. فصلنامه آموزش محیط‌زیست و توسعه پایدار. ۹ (۱): ۴۱-۵۸.
- بذلی‌پور، مرتضی. و همتی، شادی. (۱۳۹۷). بررسی عملکرد مدیران اجرایی روستا (دهیار) و مدیریت اجرایی روستاها (دهیاری‌ها). چهارمین همایش بین‌المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار.
- بشیر خداپرستی، رامین. و مهدیخانی، رسول. (۱۳۹۵). ارائه مدل بهبود عملکرد اقتصادی بر اساس استراتژی‌های بازاریابی سبز با کارکرد حفاظت از محیط‌زیست؛ مطالعه موردی شهرداری تهران. فصلنامه مدیریت شهری. ۱۵ (۴۲): ۱۹۳-۲۰۸.
- تاجری مقدم، مریم، راحلی، حسین، ظریفیان، شاپور. و یزدان‌پناه، مسعود. (۱۴۰۰). کشف موانع رفتار حفاظت آب کشاورزی و عوامل مرتبط با استفاده از نظریه داده بنیان (مورد مطالعه دشت نیشابور استان خراسان رضوی). مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی. ۲-۵۲ (۲): ۳۰۸-۲۸۷.
- جوادی، مهسا، بوداغ، مهرناز. و مکانی، ویدا. (۱۳۹۴). درآمدی بر مفهوم هویت محیط انسان ساخت بوسیله مولفه‌های مکان، فضا و کالبد. فصلنامه مدیریت شهری. ۱۴ (۴۱): ۱۳۹-۱۶۰.
- حاجی‌زاده میمندی، مسعود، سیارخلج، حامد. و شکوهی‌فر، کاوه. (۱۳۹۳). بررسی عوامل فرهنگی مرتبط با رفتارهای زیست‌محیطی (مورد مطالعه: شهر یزد). فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی. ۳ (۳): ۳۲-۹.
- خضری، مجید، نوری‌پور، مهدی. و فلسفی، پیمان. (۱۳۹۴). طراحی الگوی مشارکت بخش‌های دولتی، خصوصی، بهره‌برداران و تشکلهای جهت تحقق توسعه پایدار کشاورزی (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان بویراحمد). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. ۴ (۱۲): ۱۴۶-۱۲۷.

- داوریار، محمدعلی. و سلطانی مقدس، ریحانه. (۱۳۹۴). ارزیابی مکانی - فضایی نقش حقوق در حفاظت محیط زیست سکونتگاه های روستایی (نمونه موردی: روستای سالارآباد شهرستان مشهد). فصلنامه جغرافیا. ۶ (۲۱): ۸۷-۹۷.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، سجاسی قیداری، حمدالله. و عینالی، جمشید. (۱۳۸۶). نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار. فصلنامه روستا و توسعه. ۱۰ (۲): ۱-۳۰.
- سواری، مسلم، شیخی، حامد. و الماسیه، کامران. (۱۳۹۸). نقش مجراهای آموزشی در بهبود مشارکت روستاییان در طرح های حفاظت از محیط زیست (مورد مطالعه: شهرستان دیواندره). فصلنامه علمی، آموزش محیط زیست و توسعه پایدار. ۷ (۳): ۹-۲۲.
- شوکتی آقانی، محمد. و سواری، مسلم. (۱۳۹۹). بررسی چالش های دهیاران در مدیریت نوین روستایی مورد مطالعه: دهیاران شهرستان اسکو از توابع استان آذربایجان شرقی. فصلنامه مدیریت شهری. شماره ۵۸: ۱۳۰-۱۱۳.
- صافی سیس، یحیی، جودی دمیرچی، میلاد. و ملکی، مژده. (۱۳۹۹). تأثیر روش های آموزشی نظام ترویج و آموزش کشاورزی بر رفتار زیست محیطی کشاورزان. فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی. ۷ (۴): ۳۸۱-۳۹۶.
- صالحی، صادق. و قائمی اصل، زهرا. (۱۳۹۲). بررسی رابطه آموزش زیست محیطی و رفتارهای حفاظت از محیط زیست (مورد مطالعه: دانش آموزان دبیرستان های دخترانه شهر بابل). فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار. ۱ (۳): ۶۷-۷۹.
- صفا، لیلا. و محمدیان سقین سرا، ویدا. (۱۳۹۹). عوامل تعیین کننده رفتارهای حفاظت از محیط زیست در مناطق روستایی شهرستان تبریز. فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار. ۸ (۳۱): ۹۷-۱۱۶.
- صفا، لیلا، منگلی، نسرين. و گنج خانلو، محمد مهدی. (۱۳۹۶). عوامل تأثیرگذار بر رفتار حفاظت محیط زیستی روستاییان در شهرستان خداآبندة بر مبنای تئوری رفتار برنامه ریزی شده. فصلنامه آموزش محیط زیست و توسعه پایدار. ۶ (۲): ۶۹-۸۱.
- فلک الدین، زهرا. و حاجی زاده میمندی، مسعود. (۱۳۹۶). بررسی رفتارهای زیست محیطی مسئولانه در بین شهروندان شهر یزد و عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر آن. مجله جامعه شناسی نهادهای اجتماعی. ۴ (۱۰): ۱۱۲-۸۱.
- کبیری، افشار. و ولائی، محمد. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل چالش های مدیریت نوین روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان میاندوآب. فصلنامه روستا و توسعه. ۲۲ (۸۷): ۶۹-۹۴.
- کریمی، سعید. (۱۳۹۶). رابطه دانش محیط زیستی با رفتار محیط زیست گرایانه دانشجویان کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا: نقش میانجی گری نگرش محیط زیستی. فصلنامه آموزش محیط زیست و توسعه پایدار. ۶ (۲): ۱۴۰-۱۲۷.

- کلالی، حسن. (۱۳۸۸). نظریه بنیادی به مثابه روش نظریه پردازی. فصلنامه مطالعات فرهنگ- ارتباطات. ۱۰ (۶): ۱۴۰-۱۱۹.
- گل خندان، ابوالقاسم. و معظمی نژاد، فاطمه. (۱۳۹۹). تأثیر رشد اقتصادی، جمعیت، مصرف انرژی و تجارت بر کیفیت محیط زیست در کشورهای منطقه منا. دوفصلنامه پژوهش های محیط زیست. ۱۱ (۲۱): ۱۶۸-۱۵۷.
- گل سفیدی علوی، مهدی، سخدری، کمال. و علیرضایی، ابوتراب. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل مؤثر بر گرایش محیط زیستی عاملان کارآفرینی با رویکرد فراترکیب. فصلنامه آموزش محیط زیست و توسعه پایدار. ۹ (۳): ۱۱۳-۱۳۲.
- مقیم، متین، بادسار، محمد. و قاسمی، مهدی. (۱۴۰۰). بررسی نقش میانجی نیت در تحلیل عوامل مؤثر بر رفتار محیط زیستی پایدار کشاورزان شهرستان زنجان: کاربرد تئوری رفتار برنامه ریزی شده. فصلنامه علمی آموزش محیط زیست و توسعه پایدار. ۹ (۳): ۹-۲۲.
- موسوی، مرضیه، محمدزاده، سعید، پاک، پریرسا. و فتاحی، محمدجواد. (۱۳۹۸). تحلیل عملکرد مدیریت نوین روستایی با رویکرد حکمرانی خوب (مورد مطالعه: دهیاری های بخش مرکزی، شهرستان ایوان). فصلنامه علمی رویکردهای پژوهشی کارآفرینانه در کشاورزی. ۲ (۶): ۷۰-۴۹.
- مولائی هاشجین، نصرالله، آمار حاجی شیرکیا، تیمور. و باقری، عباس. (۱۳۹۶). نقش مدیریت محلی در توسعه اقتصادی نواحی روستایی شهرستان بهشهر. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی. ۶ (۴): ۱۷۶-۱۶۵.
- نبوی، سیدحسین. و مختاری هشی، علی. (۱۳۹۷). سرمایه فرهنگی و رفتارهای زیست محیطی خانواده های تهرانی. مجله مسائل اجتماعی ایران. ۹ (۲): ۲۰۹-۲۳۲.
- ندرلو، سمیه. و شمس، علی. (۱۳۹۶). بررسی دانش و نگرش محیط زیستی دانشجویان دانشگاه زنجان. فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست. ۱۹ (۴): ۵۴۵-۵۵۷.
- نعیمی، امیر، رضایی، روح اله. و موسی پور، سیده کوثر. (۱۳۹۷). تحلیل سازه های محیط زیستی تأثیرگذار بر رفتار حفاظت از محیط زیست روستاییان شهرستان باغملک استان خوزستان. دوفصلنامه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران. ۱۴ (۱): ۱-۲۲.
- همتی، زهرا. و شبیری، سیدمحمد. (۱۳۹۴). تحلیلی بر مؤلفه های ارتقای فرهنگ محیط زیستی (مطالعه موردی: شهروندان شهر شیراز). فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران. ۸ (۴): ۲۱۵-۱۹۷.
- Ajibike, W. A., Adeleke, A. Q., Mohamad, F., Bamgbade, J. A., Nawi, M. N. M., & Moshood, T. D. (2021). An Evaluation of environmental sustainability performance via attitudes, social responsibility, and culture: a mediated analysis. *Environmental Challenges*, 100161.
- Canetti, D., Waismel-Manor, I., Cohen, N., & Rapaport, C. (2014). What does national resilience mean in a democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*, 40(3), 504-520.

- Çarkoğlu, A., & Kentmen-Çin, Ç. (2015). *Economic development, environmental justice, and pro-environmental behavior*. *Environmental Politics*, 24(4), 575-597.
- Kong, D., Yang, X., Liu, C., & Yang, W. (2020). *Business strategy and firm efforts on environmental protection: Evidence from China*. *Business Strategy and the Environment*, 29(2), 445-464.
- Kulin, J., & Johansson Sevä, I. (2020). *Quality of government and the relationship between environmental concern and pro-environmental behavior: a cross-national study*. *Environmental Politics*, 1-26.
- Lamb, L. (2019). *Changing preferences for environmental protection: Evidence from volunteer behaviour*. *International Review of Applied Economics*, 33(3), 384-401.
- Liu, Y., & Zhang, G. (2021). *Closed-loop supply chain network equilibrium strategy model with environmental protection objectives*. *Chinese Journal of Population, Resources and Environment*.
- Mayerl, J., & Best, H. (2019). *Attitudes and behavioral intentions to protect the environment: How consistent is the structure of environmental concern in cross-national comparison?*. *International Journal of Sociology*, 49(1), 27-52.
- Muganyi, T., Yan, L., & Sun, H. P. (2021). *Green finance, fintech and environmental protection: Evidence from China*. *Environmental Science and Ecotechnology*, 7, 100107.
- Shafiei, A., & Maleksaeidi, H. (2020). *Pro-environmental behavior of university students: Application of protection motivation theory*. *Global Ecology and Conservation*, 22, e00908.
- Singh, R., Patel, S. K., Tiwari, A. K., & Singh, G. S. (2021). *Assessment of flood recession farming for livelihood provision, food security and environmental sustainability in the Ganga River Basin*. *Current Research in Environmental Sustainability*, 3, 100038.
- Su, F., Song, N., Shang, H., Wang, J., & Xue, B. (2021). *Effects of social capital, risk perception and awareness on environmental protection behavior*. *Ecosystem Health and Sustainability*, (just-accepted), 1942996.
- Torbjörnsson, T., & Lundholm, C. (2019). *Potential conflicts between ownership rights and environmental protection: Swedish undergraduate students' views*. *Environmental Education Research*, 25(12), 1790-1803.
- Varela-Candamio, L., Calvo, N., & Novo-Corti, I. (2018). *Subsidies for efficiency and environmental adaptation of farming: A multi-layered business model based on functional foods and rural women*. *Journal of cleaner production*, 183, 555-565.
- Zaslow, M., Tout, K., Botsko, C. H., & Moore, K. (2000). *Welfare Reform And Children: Potential Implications, Number A-23* [http://www.fda.gov/oc/ohrt/ohrt.html](#).
- Zhang, Y., Song, W., & Nuppenau, E. A. (2016). *Farmers' changing awareness of environmental protection in the forest tenure reform in China*. *Society & Natural Resources*, 29(3), 299-310.